

IN MEMORIAM

MILOJE M. VASIĆ

S smrtjo akademika univ. prof. dr. Miloja M. Vasića 4. novembra 1956. leta je doletela jugoslovansko arheologijo izredno težka in nenadomestljiva izguba, ki se bo odražala tudi v celotni evropski arheologiji, posebno glede predzgodovinskega dela.

Pokojni Miloje M. Vasić je bil rojen 16. IX. 1869. leta v Velikem Gradištu. Gimnazijo je obiskoval v Velikem Gradištu in v Beogradu, kjer je tudi maturiral. Na »Veliki školi« v Beogradu je študiral na filološko zgodovinskem oddelku. Od leta 1892 je kot predavatelj služboval na gimnazijah v Velikem Gradištu, v Negotinu in v Beogradu. Leta 1895 je bil postavljen za pomočnika kustosa Narodnega muzeja v Beogradu. Od 1896 do 1898 je študiral arheologijo v Berlinu, od 1898 do 1899 pa v Münchenu, kjer je pri A. Furtwänglerju izdelal in obranil svojo disertacijo »Die Fackel in Kultus und Kunst der Griechen«. V Narodni muzej v Beogradu se je vrnil leta 1900. Leta 1905 je postal docent za arheologijo na Filozofski fakulteti v Beogradu, leta 1920 izredni, 1922 pa redni profesor na isti fakulteti, kjer je ostal do upokojitve leta 1939. Na fakulteto se je vrnil leta 1947 in ostal do leta 1956, ko je ponovno prostovoljno odšel v pokoj. Leta 1949 je bil izbran za dopisnega, a leta 1952 za rednega člana Srpske akademije nauka v Beogradu. Z redom dela prvega reda je bil odlikovan leta 1954. Bil je član mnogih inozemskih arheoloških društev.

Izredno plodno znanstveno delo profesorja Vasića je bilo usmerjeno prvenstveno na arheološko področje. Vendar se je poleg tega zanimal tudi za vprašanja etnografije, umetnostne zgodovine in zgodovine. Razprave te vrste so manjšega pomena kakor razprave s področja arheologije, čeprav so tudi prve mnogokrat nakazale razne probleme (n. pr. Arhitektura i skulptura u Dalmaciji, Beograd 1922). Dalje se lahko tu omenijo tudi še razne razprave, ki se dotikajo srednjeveške cerkvene arhitekture, predvsem v Srbiji, v Makedoniji in v Dalmaciji. Drugih izvenarheoloških problemov se je Vasić dotikal le od časa do časa in se razen v umetnostni zgodovini ni nikdar posvečal bolj detajlnemu študiju in razpravljanju.

Vasićevo arheološko delo bi lahko razdelili na dve fazi, terensko raziskovalno delo in na znanstveno obravnavo gradiva, ako izpustimo poleg tega pedagoško delo na univerzi, kjer je skozi desetletja vzgajal velik del današnjih jugoslovanskih arheologov, a tudi veliko število klasičnih filologov in umetnostnih zgodovinarjev.

Pri terenskih raziskovanjih se je Vasić v glavnem strogo omejeval na predzgodovino, četudi je bil včasih primoran zajeti tudi mlajša obdobja. V ta namen

je raziskal vrsto najdišč, ki jih moremo geografsko omejiti na severno Srbijo. Ponekod so ta raziskovanja imela le bolj splošen značaj, opravljena s sondažnimi deli, drugod so pa bila izvršena sistematična velika raziskovanja, ki so trajala desetletja. Skoraj vedno je imel namen, zajeti najstarejša obdobja, čeprav so zelo pogosto ob tem bile zajete tudi mlajše periode. Med najpomembnejša terenska raziskovanja spadajo raziskovanja Jablanice, dalje Kličevca, Kostolca, Žutega Brda, Gradca itd. Na prvo mesto je pa potrebno postaviti Vasićevo raziskovanje Vinče, katero je raziskoval že od leta 1905 dalje pa vse do svoje smrti, čeprav je bilo terensko delo večkrat bodisi iz tehničnih ali pa drugih vzrokov prekinjeno. Raziskovanje Vinče je bilo v resnici glavno torišče dela, ki ga je Vasić znal tudi ljubosumno varovati.

Znanstvena obdelava arheološkega gradiva, ki jo je opravil Vasić, obsega dolgo vrsto razprav in del. Ni potrebno, da bi se spuščali v navajanje in ocenjevanje posameznih manjših člankov, katerih je prišlo izpod Vasićevega peresa zelo mnogo (glej bibliografijo do leta 1953 v »Živi antiki«, Skopje 1953). Upoštevati moramo pa predvsem razprave, ki obravnavajo našo predzgodovino. V glavnem se je Vasić ukvarjal z gradivom, ki sega v neolitično dobo. Vendar pa ni puščal v nemar niti drugih predzgodovinskih period. Že leta 1906 je objavil razpravo, s katero je podal temelj zgodnesrednjeveški arheologiji v Srbiji, kljub temu, da se dalje s tem problemom ni nikdar več ukvarjal (Starosrpska nalazišta u Srbiji, Prilozi za poznavanje stare srpske kulture, Starinar 1906). Toda šele v novejšem času so se tega problema lotili tudi drugi. Na začetku svojega znanstvenega delovanja se je Vasić ukvarjal tudi s klasično, predvsem rimsko arheologijo. V glavnem je objavljaj epigrafske spomenike in numizmatične ostaline, nekoliko se je pa dotikal tudi drugih problemov tega časa (n. pr. Novci kolonije Viminacijuma, LII Glas Srpske kr. akademije 1896. — Kolonija Viminacijum, Starinar 1895. — Antički spomenici u Srbiji, Nastavnik 1903. — Starogrčki spomenici u Srbiji, LXXII, Glas Srpske kr. akademije 1907. — Falsifikovana predstava Trajanovog mosta, Starinar 1907. — Itd.). Težišče Vasićevega znanstvenega dela pa je v predzgodovini. Čeprav se je v raznih razpravah dotikal raznih predzgodovinskih period in njihovih problemov, kot n. pr. vprašanja datacije znane nekropole v Trebeništu (Nekropola u okolini Ohrida, Srpski književni glasnik, Beograd 1928), dalje objavljanja in tolmačenja raznega predzgodovinskega gradiva (n. pr. Preistorijska votivna grivna i uticaji mikenske kulture u Srbiji, Starinar 1906. — Votivna grivna, Starinar 1908. — Korbeovac, Preistorijske mogile, Starinar 1909. — Itd.), sta ga zanimala predvsem dva problema. Prvi problem obsega vprašanje kovinske dobe v Podonavju, katerega je Vasić v glavnem obravnaval pred prvo svetovno vojno. Pri tem so mu služile kot osnova bogate najdbe tako imenovanega žutobrdskega tipa (Žuto Brdo, Prilozi za poznavanje gvozdenog doba u Dunavskoj dolini, Starinar 1907, 1910, 1911. — La nécropole de Kličevac. Revue archéologique, Paris 1902. — Itd.). Glede na izredno raznolikost in veliko bogastvo gradiva je ta problematika vzbudila izredno zanimanje. Ne glede na nasprotna mnenja, ki so se pojavila zaradi Vasićevega svojstvenega datiranja in kompariranja tega gradiva z drugim, je kljub temu Vasić podal izredno dragocen prispevek k spoznavanju kovinske dobe srbskega Podonavja. Priznati moramo, da ta problematika še niti danes ni razjasnjena niti zaključena. Čeprav so posamezna Vasićeva gledišča nesprejemljiva, je vendar dosti točk, katere je Vasić pravilno raztolmačil in mimo katerih niti danes ne moremo. Drugi problem, kateremu je Vasić posvetil, lahko

rečemo, vse svoje življenje, je najstarejša predzgodovina ali mlajša kamena doba v Srbiji. Prvo večjo razpravo, v kateri je pokazal na nekaj popolnoma novega v predzgodovini Evrope, je objavil že leta 1902 (Die neolithische Station Jablanica bei Medjulužje in Serbien, Archiv für Anthropologie, Braunschweig 1902). Od tedaj je vedno posvečal svoje glavno delo tej periodi in tej problematiki, dokler se končno po prvi svetovni vojni ni posvetil vse do svoje smrti le temu času. Vrsta njegovih člankov, razprav in del ter njegovih odkritij je prodrla v vsa evropska dela in v vse učbenike, ki obravnavajo neolitik. Pri svojem delu se je pa Vasić omejil v glavnem le na vinčansko kulturno skupino in kasneje na samo najdišče Vinča, ki mu je dala s svojo veliko površino in skoraj deset metrov debelo kulturno plastjo ogromno dragocenega gradiva. Med najpomembnejša dela s tega področja je treba šteti: Preistoriska Vinča I—IV, Beograd 1932—1936. — Jonska kolonija Vinča, Zbornik Filozofskog fakulteta I, Beograd 1948. — Kroz kulturni sloj Vinče I—II, Spomenik C, Beograd 1950. Pomembne so pa tudi nekatere druge razprave te vrste (n. pr. Prilozi ka rešavanju trojanskih problema, LXX, Glas Srpske kr. akademije 1906. — Der prähistorische Fundort Vinča in Serbien, Memnon 1907. — Die Hauptergebnisse der prähistorischen Ausgrabungen in Vinča im Jahre 1908, P. Z. 1910. — Gradac, preistorisko nalazište lateskog doba, LXXXV, Glas Srpske kr. akademije 1911. — Iskopavanje u Vinči u 1924 god., Godišnjak Srpske kr. akademije XXXIII, 1924. — Itd.).

Ni nam danes še mogoče podati popolnoma jasen lik prof. Vasića, kakor nam tudi ni mogoče jasno očrtati njegovo znanstveno delo. Njegove hipoteze in domneve so bile mnogokrat ovržene ali pa niso bile sprejete. Kljub temu je ostal dosleden pri svojih izjavah. Po študiju klasičen arheolog, je po delu postal predzgodovinar. Nasprotnik raznih nemških šol, kakor Kossinove, dalje Schuchhardtove, Menghinove itd. je ubral svojo lastno pot in ustvaril tudi lastno šolo, ki je imela v mnogočem pozitivne lastnosti. Vasićevo osnovno načelo »ex oriente lux«, delno pa tudi čisto klasična vzgoja sta ga kasneje zavedla, da je končno negiral sploh kakršno koli ustvarjalno zmožnost Srednje Evrope in zahoda. Ko je pri takem tolmačenju naletel na odpor pri evropskih predzgodovinarjih, je ne samo vztrajal na svojem stališču, temveč je začel nekako zanikavati tudi obstoj predzgodovine same. S tem je bil primoran zniževati datacijo, kar je pa vzbudilo v znanosti še večji odpor. Tako je Vasić kot človek in kot znanstvenik doživel tragedijo, da so ga zapuščali tudi njegovi nekdanji učenci. Vendar je pa dosledno vztrajal na svojih glediščih do smrti.

Naj danes evropska predzgodovinska arheologija zametuje posamezna Vasićeve gledišča in hipoteze ter jim nasprotuje, naj so ga zapustili tudi njegovi učenci, naj je postavil več nesprejemljivih hipotez, predstavlja Vasić kljub temu za jugoslovansko arheologijo in z njo v zvezi tudi za evropsko predzgodovino lik znanstvenika z neprecenljivimi zaslugami, katerega ime bo vedno živelo v zgodovini arheologije. Bil je pionir srbske predzgodovine, bil je prvi, ki je pokazal na bogato predzgodovino naših krajev in na pomembno mesto, ki ga je imela v okviru evropske predzgodovine. Bil je prvi, ki je začel izkoriščati to bogastvo, bil je prvi, ki je podal vrsto znanstvenih sklepov, bil je prvi, ki je dosledno vztrajal na dokazovanju, da so osnovni viri srbskega neolitika na jugovzhodu.